

**O'ZBEKISTON RESPUBLIKASI
OLIIY VA O'RTA MAXSUS TA'LIM VAZIRLIGI**

**ALISHER NAVOIY NOMIDAGI
SAMARQAND DAVLAT UNIVERSITETI**

**“BOSHLANG'ICH TA'LIM” YO'NALISHI III-kurs 301-guruh talabasi
Rustamova SHahnozaning
Ona tili o'qitish metodikasi fanidan**

MUSTAQIL ISHI

Samarqand - 2013

Mavzu: “Til va tafakkur”

Reja:

1. Til ijtimoiy hodisa haqida tushuncha.
2. Til va tafakkur uyg'unligi.

Ikkinchi topshiriq: “Kutubxona-nurxona” mavzusida 14-16 ta gapdan iborat matn yarating.

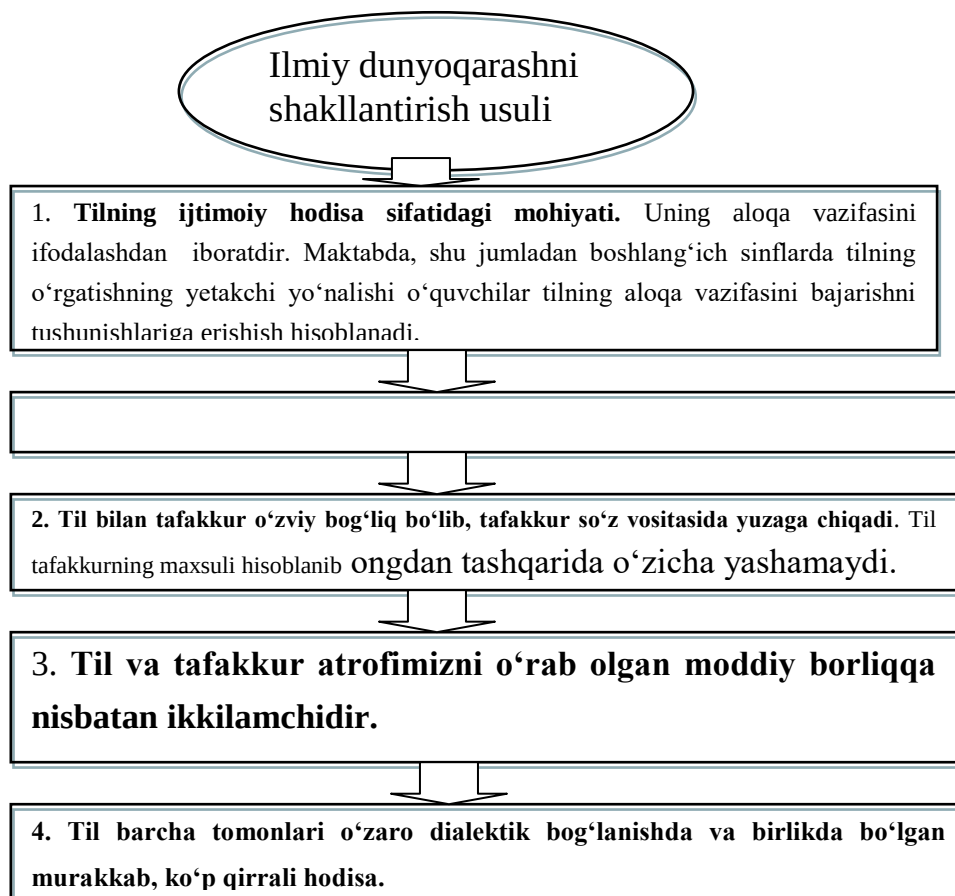
Uchinchi topshiriq: 4-sinfda otlarning kelishik qo'shimchalar bilan turlanish mavzusini o'rganish.

Til va taffakur.

Til – kishilarning eng muhim aloqalashuv vositasi. Inson ijtimoiy mavjudot. Jamiyat til vositasida boshqariladi.

O'zbek tili O'zbekiston Respublikasining davlat tilidir. Maktabda ona tilini o'quv predmeti sifatida o'qitish uning ta'lim – tarbiyaviy ahamiyatini oshiradi. Bola o'zining ilk tasavvurlarini, ichki kechinmalarini til vositasida yuzaga chiqaradi. U o'zini va o'zgalarni, atrofdagi narsa-hodisalarni til yordamida taniydi, bilib oladi. Maktabda til o'qitish – uni o'zlashtirishning tabiiy davomi bo'lib, u bolalarning maktabga kelguncha hosil qilgan nutq tajribasi asosida tashkil etiladi. Ona tili predmeti o'quvchilarning ijodiy qobiliyatlarini rivojlantirish, ularning fikrini yuzaga chiqarish shakllari (og'zaki va yozma nutq), vositalari (tovush, harf, so'z, gap, matn), usullarini (aytish va eshitish, gapirish va tinglash, o'qish va yozish) egallashlari bilan qo'shib olib borishning etakchi omilidir.

O'quvchilarga ta'lim tarbiya berish vazifalaridan biri ularda dunyoqarashni shakllantirishdir. Bu vazifani xal qilishda maqsadga muvofiq ishlashning etakchi sharti. O'quvchini shaxs sifatida muvaffaqiyatli kamol toptirishdir. Quyida ko'rsatilgan omillar tilni o'rgatish bilan bog'liq holda o'quvchilarda ilmiy dunyoqarashni shakllantirish usulini belgilaydi.

Maktabda tilning barcha tomonlari (talaffuzi, fonetikasi, leksikasi, grammatikasi, soʻz yasalihi)ni oʻzaro bogʻliq holda oʻrganish ona tilini oʻrgatishdagi etakchi tamoyilini amalga oshirish oʻquvchilar tilni murakkab, rivojlanuvchan, oʻzaro bogʻlangan muhim tomonlarga ega boʻlgan hodisa sifatida anglab etishlari uchun ilmiy asos yaratadi. Tilning mohiyatini bunday idrok etish hodisalarning rivojlanuvchanligi va oʻzaro bogʻlangan qismlardan tuzilishini dialektik-materialistik tushunishga zamin boʻladi.

Maktab tajribasi va maxsus tekshirishlar shuni koʻrsatadiki, yuqorida qayd etilgan dastlabki qoidalarini oʻquv jarayonida amalga oshirishda: ijtimoiy hodisa sifatida til haqidagi bilimlar majmuasini toʻgʻri tanlash, asosiy til hodisalarini va kategoriyalarini tushuntirishda oʻqituvchining tutgan metodologik yoʻlining aniqligi oʻquvchilar aqliy faoliyatini faollashtirish til nazariyasini oʻrgatishga asos boʻladigan til materialining yuqori sifatli boʻlishi kabi dalillar hal qiluvchi taʼsir etadi. Shubhasiz, har bir omil maktab tajribasida bir-biridan ajralgan holda boʻlmaydi. Aksincha, ularning bir-biriga toʻgʻri, maqsadga muvofiq, taʼsiri ijobiy natija beradi. Ulardan baʼzilari haqida, avvalo, ijtimoiy hodisa sifatida til bilan tanishtirish haqida toʻxtaymiz.

Tilning ijtimoiy mohiyati uning aloqa vazifasini bajarishda koʻrinadi Uning jamiyat hayotidagi ahamiyatini aniq, tushunishga yordam berish uchun; birinchidan, oʻquv jarayonida har bir til birligining nutqimizdagi ahamiyatini oʻquvchilar oʻzlashtirishini taʼminlash zarur. Oʻquvchilar tilning aloqa vazifasini tilning asosiy birliklari (fonema, morfema, soʻz, soʻz birikmasi, gap) ning vazifasini tushunish jarayonida oʻrganadilar. Ikkinchidan, oʻquvchilarning tilning oʻzaro aloqa vositasi ekanligini tushunishlari «Til har bir kishi va, umuman, jamiyat hayotida qanday oʻrinni egallaydi?» savoliga javob topishda ijobiy taʼsir koʻrsatadi. Bolalar sinfdan sinfga koʻchishi bilan bu savolga javob chuqurlashib va kengayib boradi. Til kishilarning birgalikdagi mehnat faoliyatida, yangiliklarni maslahatlashib tushunishida, yangi mashinalar ixtiro qilishda zarurli misollar topib, oʻz fikrlarini tasdiqlaydilar. Yoshlari oshgan sari oʻquvchilar odamning odam boʻlishida tilning ahamiyatini tushuna boshlaydilar. Mehnat va nutq, kishini yaratadi, uni hayvonot olamidani ajratdi. Odam mehnat jarayonida oʻzining fikrlash faoliyantini rivojlantirish va nutqini oʻstirish bilan oʻzini doimo takomillashtirib bordi va takomillashtirmoqda. Olamni, koinotni oʻzgartira borib, kishi yanada kamol topa boradi, uning tili ham boyib boradi. Kishilar bilan, jamiyat aʼzolari bilan aloqa, munosabat, birgalikdagi mehnat, har bir kishining oʻsishi. rivojlanishidagi zaruriy shartlardan hisoblanadi. Uchinchidan, boshlangʻich sinf oʻquvchilarining tilga ijtimoiy hodisa sifatida qarashini shakllantirishda tilning kelib chiqishi, tilda yangi soʻzlarning paydo boʻlishi haqida ularning saviyasiga mos boʻlgan «sir»ni echish (tushuntirish) ijobiy taʼsir koʻrstadi. Oʻqituvchi oʻquvchilarga tilning bir kishi tomonidan maxsus oʻylab chiqarilmaganini ibtidoiy odamlarning mehnat faoliyati bilan bogʻliq holda yaratilganini va asta rivojlanib borganini tushuntiradi. Bizdan juda uzoq, vaqtlar ilgari tilda faqat bir necha ungina soʻz mavjud edi, kishilar atrofdagi tabiatni, narsalarni bilib, ish qurollari yaratish nimadir ishlab chiqarganlari sari tilda yangi soʻzlar paydo boʻla boshladi. Atrofimizda mavjud boʻlgan shaxs va narsalarga ularning belgilariga, jarayonga, juda koʻp boshqa narsalarga kishilar nom qoʻyganlar; shunday qilib, til yangi soʻzlar bilan boyidi va boyib bormoqda.

Tilning rivojlanishi, ayrim so'zlarning ma'nolari haqidagi bilimni boshlang'ich sinf o'quvchilari ot, sifat, son, fe'lni o'rganish jarayonida asta-sekin bilib oladilar. Bu o'rinda «So'zning tarkibi» bo'limi katta imkoniyatga ega. O'quvchilar bu bo'lim materiallarini o'rganish jarayonida tilimizning yangi so'zlar bilan boyib borishi haqidagi muhim manbalar bilan, so'z yasalishi bilan tanishadilar. Ma'lumki, ko'pgina yangi so'zlar tilda mavjud bo'lgan so'zlar zaminida yaratiladi, tilda bor misollar kabi yasaladi: *aerodrom* tipida *kosmodrom*, *traktorchi* tipida *buldozorchi* kabi. Tilda yangi so'zning paydo bo'lishi o'zidan keyin bir xil o'zakli so'zlar guruhining hosil bo'lishiga sabab bo'ladi: *radio*, *radist*, *radioli*, *radiosiz* kabi.

Boshlang'ich sinflarda tilning rivojlanishi haqidagi masala maxsus o'rganilmaydi, albatta. Tilga jamiyatning rivojlanishi bilan bogliq holda rivojlanadigan hodisa sifatida ilmiy qarashga zamin yaratish muhim. Tilning leksik tomoni boshqalariga nisbatan harakatchan, tez rivojlanadigan bo'lgani uchun, til leksikasi misolida boshlang'ich sinf o'quvchilari saviyasiga mos ravishda jamiyatning rivojlanishi bilan bogliq holda tilning ham rivojlanishi tushuntiriladi. Tilning leksik sostavida yuz berayotgan o'zgarishlar yuzasidan o'qituvchi va o'quvchilarning kuzatishlari bolalarda dunyoni bilish haqidagi materialistik tasavvurini shakllantirishga mos material beradi.

Kichik yoshdagi o'quvchilarning tilni o'zlashtirish jarayonini tekshirish shuni ko'rsatadiki, tilga ilmiy qarash asoslarini shakllantirish uning muhim bog'lanishlarini bilishga yordam beradi. Xususan, o'quvchilarning so'zning tovush tomoni bilan uning leksik ma'nosi, suzning morfemik tarkibi bilan leksik ma'nosi, so'zning grammatik ma'nosi bilan uning ma'lum so'z turkumiga tegshiligi o'rtasidagi bog'lanish kabilarni bilib olishi shu maqsadga xizmat qiladi. Bu bog'lanish tilning fonetik, leksik, so'z yasalishi va grammatik tomonlarining bir-biriga ta'sir qilishini xarakterlaydigan umumiy bog'lanishlarning xususiy ko'rinishi hisoblanadi. Shuni ta'kidlash kerakki, o'quvchilarning tilga xarakterli bog'lanishlarni tushuntirishlari tilni egallash nuqtai nazaridangina emas, balki dunyoqarashlarini shakllantirishda ham katta ahamiyatga ega.

Tildan bilim berishda o'quvchilarning hayotiy tajribasiga tayanish muhimdir. Oqituvchi nazariy xarakterdagi umumlashtirish zarur bo'lgan daliliy materiallarni yig'ish bosqichida ham, berilgan bilimlarni amaliyotga tatbiq etish uchun ham bolalarning hayotiy tajribasiga, nutqqa oid amaliyotiga tayanadi. Tilga oid bilimni o'rganish natijasida o'quvchilarning nutq faoliyatining sifati o'zgaradi, ongliligi ortadi. Tilni o'rganishni hayot bilan bog'lash dunyoning moddiyligini tushunishga asos yaratadi. Bu bilan bir paytda ona tili darslarining asosiy vazifalaridan biri bo'lmish o'quvchilarda to'g'ri kuzatish va o'z fikrlarini og'zaki va yozma shaklda aniq bayon etish ko'nikmasini o'stirish masalasi hal qilinadi. Bunda o'qituvchidan o'quvchilarda dialektik fikrlash ko'nikmasini shakllantirish alohida e'tibor berishi talab etiladi.

Dialektik tafakkur keng ma'noda hodisalarning boshqa hodisalar va jarayonlarga bog'liqligini hisobga olib, ularni har tomonlama mavjud belgilari yig'indisi bilan rivojlanishda ko'rish ko'nikmasini ta'riflaydi. Tafakkurning bunday sifati o'quvchilarda asta-sekin shakllana boradi va o'z navbatida, ular kuzatish jarayonida dalillarni topish, ularni analiz qilish va o'rganiladigan hodisalarning ayrim tomonlari o'zaro bog'liqligini aniqlash, taqqoslash va umumlashtirish ko'nikmasini egallab boradilar. Keyingi yillarda o'quvchilarning o'quv faoliyati tobora izlanish xarakterni olib bormoqda. Tilni o'rganishda boshlang'ich sinf o'quvchilari uchun ayrim

qoida va aniqliklarni yodlab olish emas, balki atrofdagi hayotni kuzatish asosida o'quvchilarning o'zlari «topgan» yoki adabiy manbalardan tayyor olingan til materialini maqsadga muvofiq analiz va sintez qilish etakchi hisoblanadi. O'rganiladigan grammatik, so'z yasalishiga oid, leksik tushunchalarning mavjud belgilarini aniqlash jarayonida faol qatnashish, bilib olingan dalillarning o'xshash farqli tomondan qiyoslash, shuningdek, o'rganilgan nazariy bilimlarni har xil nutqiy faoliyatga ijodiy tatbiq etish — bularning barchasi o'quvchilarda dialektik fikrlash ko'nikmasini o'stirish uchun zamin, shart-sharoit yaratadi. Bunda muhim omillardan biri o'quvchilarning aqliy faoliyatini o'qituvchi tomonidan maqsadga muvofiq boshqarish, ularda orfografik, grammatik yoki leksik-uslubiy vazifalarni hal qilishning umumiy metodlarini shakllantirish hisoblanadi.

Ona tilini o'rganish jarayonida o'quvchilarda ilmiy dunyoqarash asoslarini shakllantirish masalasini hal qilishda maktabda ona tilini o'rgatishga asos bo'ladigan material alohida qimmatga ega. Materialning haqiqiy tomoni, uning g'oyaviy YUNALISHI VA BADIY IFODALILIGI O'QUVCHILARNING FIKRLASH faoliyati, his-tuyg'ulariga ta'sir etadi, atrof-muhit haqidagi bilimlarini kengaytiradi, tilga va uni yaratgan halqqa qiziqishini tarbiyalaydi, o'quvchilarning umumiy taraqqiyoti darajasini o'stiradi va ularning shaxsiy sifatlarining, dunyoqarashlarining shakllanishiga ta'sir etadi. Keyingi yillarda maktab ona tili darsliklari va o'qituvchilar uchun nashr qilingan qo'llanmalar material mazmuniga qo'yilgan talablar anchagina ortdi. Materialning asosiy mezon va matn va alohida gaplarning bilimni boyituvchi qimmat, leksik-uslubiy aniqligi, mavzuviy tomondan xilma-xilligi, hayotning turli tomonlari bilan bog'lanishi, matnlarning g'oyaviy-mavzuviy yunaltirilganligi, kichik yoshdagi o'quvchilarga mosligidir. Shunday qilib, tilni o'rganish jarayonida kichik yoshdagi o'quvchilarda ilmiy dunyoqarash asoslarini shakllantirishga quyidagi omillar: o'qituvchining metodologik asoslari, o'quvchilar o'zlashtiradigan ijtimoiy hodisa sifatida rivojlanib boruvchi til haqidagi bilimlar majmuasi, o'quvchilar o'rganib oladigan bilish usuli, tilni o'rganishga asos bo'ladigan materialning bilim berishdagi, g'oyaviy-siyosiy va badiiy qimmat hal qiluvchi ta'sir ko'rsatadi.

O'quvchilarda dunyoqarash asoslarini shakllantirish ko'p qirrali jarayon bo'lib, maktabda va maktabdan tashqarida olib boriladigan o'quv-tarbiyaviy ishlarning barcha tizimida hal qilinadi.

Adabiyotlar ro'yxati.

1. Karimov I A. “Yuksak ma'naviyat-engilmas kuch” T. O'qituvchi 2008 yil.
2. Karimov I.A. Barkamol avlod O'zbekiston taraqqiyotining poydevori. T.: 1998.
3. Karimov I.A. Yangicha fikrlash va ishlash davr talabi. T.: 1997. 5-jild.
4. O'zbekiston Respublikasining “Ta'lim to'g'risida” Qonuni. T.: 1997.
5. O'zbekiston Respublikasining Milliy dasturi. T.: 1998.
6. Boshlang'ich sinflarning takomillashtirilgan davlat ta'lim standarti. Boshlang'ich ta'lim. 2006, 5-son.
7. Qosimova K. “Boshlang'ich sinflarda ona tili o'qitish metodikasi. T.: O'qituvchi. 1985.

Ikkinchi topshiriq: “Kutubxona- nurxona”.

1. Bizning maktabimizning katta kutubxonasi bor.
2. Kutubxonamizda qiziqarli kitoblar bor.
3. U yerda bolalar adabiyotiga oid ko'pgina kitoblarni o'qiganmiz.
4. Qiziqarli sarguzasht ertak kitoblar ham bo'ladi.
5. Darsdan so'ng o'rtoqlarimiz bilan u yerga tez-tez borib turamiz.
6. U yerda barcha bolalar orzu qilgan sharoitlar mujassam.
7. Yuqori sinf bolalari uchun kompyuter kutubxonligi ham mavjud.
8. Darslarimizni qiziqarli o'tishi uchun ko'plab manbalardan foydalanamiz.
9. Kutubxonamizda juda chiroyli gullar bor, darsdan bo'sh vaqlarimiz kutubxonachi opamizga ularni parvarish qilishda yordam beramiz.
10. U yerni biz “Kutubxona-nurxona” deb ataymiz.
11. U yer maktabimiz barcha o'gil-qizlarining eng sevimli joyidir.
12. Biz bilimlarimizni boyitish uchun kutubxonamizga ko'p boramiz.
13. Biz kutubxonamizdagi barcha kitoblarni asrab avaylaymiz.
14. Bizdan keyingi o'quvchilarga ham shunday yangi holda etib borishini xohlaymiz.

Uchinchi topshiriq: 4-sinfda otlarning kelishik qo'shimchalar bilan turlanish mavzusini organish.

Til hodisasi sifatida otning xususiyatlari, uni o'rganish vazifalari, o'quvchilarning yosh xususiyatlarini hisobga olgan olda, har bir sinf uchun material xajmi, ularni o'rganish izchilligi belgilangan.

Boshlangich sinflarda otni o'rganish vazifalari:

1) «ot» haqidagi grammatik tushunchani shakllantirish ; 2) kim? Surog'iga javob bo'lgan (shaxs bildirgan) otlardan nima? surog'iga javob bo'lgan (narsa, hayvon, jonivor va boshalarni bildirgan otlarni farlashko'nikmasini xosil qilish; 3) kishilarning familiyasi, ismi, otasining ismi, xayvonlarga qo'yilgan nomlar va geografik nomlarni bosh harf bilan yozish ko'nikmasini shakllantirish; 4) otlarda son (otning birlik va ko'plikda qo'llanishi) bilan tanishtirish; 5) otlarni egalik qo'shimchalari bilan to'g'ri qo'llashko'nikmasini shakllantirish ; 6) otlarning kelishiklar bilan turlanishi va kelishik qo'shimchalarning yozilishi haqida malaqa hosil qilish; 7) o'quvchilar lug'atini yangi otlar bilan boyitish va ulardan nutqda aniq urinli foydalanish malaqasini o'stirish; 8) so'zlarni tahlil qilish, taqqoslash, umumlashtirishni bilish hisoblanadi.

I. Bu vazifalarning har biri alohida emas, balki bir-biri bilan o'zaro bog'liq holda hal etiladi. Shu bilan birga, «Ot» mavzusini o'rganishning muayyan bosqichida bajarish lozim bo'lgan bir, vazifani hal qilishga ko'proq; ahamiyat beriladi. Masalan, I—II sinflarda so'z turkumi sifatida otning belgilari (nimani bildirishi, suroqlari 3-sinfda esa otga atama beriladi, birlik va ko'plikda qo'llanishi)ni o'zlashtirishga, 4-sinfda otning egalik qo'shimchalari bilan qo'llanishi, kelishiklar bilan turlanishi va kelishik qo'shimchalarining yozilishini o'rganishga e'tibor beriladi. O'quvchilarning nutqi va tafakkurini o'stirish vazifasi esa mavzuni o'rganishning barcha bosqichlarida hal qilinadi. Grammatik materialni o'rganish va Orfografik malaqa xosil qilishning butun jarayoni o'quvchilar lug'atini boyitishga, bog'lanishli nutq malakalari va fikrlash qobiliyatlarini o'stirishga qaratiladi.

So'z turkumi sifatida ot muayyan leqsnq ma'nolari va grammatik belgilari bilan ajralib turadi, barcha otlarning umumiy leksik ma'nosi shaxs va narsani ifodalash hisoblanadi. Ot jonli mavjudotlar (*kishi, qush, xayvon, asalari*), er va osmonga oid narsalar (*qissh, yulduz, daryo, tog*)- usimliqlar (*paxta, beda, gul*) voqealar (*yigin, majlis, revolyusiya*), tabiat hodisalari (*skamol, bo'ron, yomgir, momasaldirq*), belgi-xususiyat (*xilliq quchlilik, samimiyat*), haraqat xolat (*uyqu, sevinch, qurash*), o'rin va vaqt (*yoz, baxor, joy*) nomlarini bildiradi.

Otlarning grammatik belgilari: otlar birlik va ko'plikda qo'llanadi, egalik qo'shimchalari bilan o'zgaradi, kelishiklar bilan turlanadi, gapda ko'proq, ega, to'ldiruvchi, aniqllovchi, shuningdeq, xol va qesim vazifasida keladi. Ot nutqda sifat, son, olmosh, fe'l bilan biriqa oladi.

Otning ma'nolari grammatik belgilari xiyla murakkab, shuning uchun ham ot haqidagi bilim o'quvchilarda amaliy vazifalarni bajarish jarayonida asta shakllantira boriladi. Otni o'rganishda izchilliq. Otni o'rganishga tayyorlov bosqichi savod o'rgatish davriga to'g'ri keladi. Bu bosqichda o'quvchilar shaxs va narsalarni va ularning nomi bo'lgan so'zlarni farqlashga o'rganadilar, so'zning leksik ma'nosiga e'tibor oshiriladi, ma'nolarini hisobga olgan holda so'zlar (qushlar, meva va sabzavotlar, qiyimlar va hoqazolarni bildirgan otlar) ni guruhlashko'nikmasi

shakllantiriladi. So'zlarni leksik ma'nosi asosida guruhlash mashqlari otlarni taqqoslash, o'xshash tomonlarini aniqlash, abstraktlashtirishko'nikmasini o'stiradi. Shunga qaramay, grammatik tushunchani shakllantirish uchun o'quvchilar so'zning aniq ma'nosini etarli bilmaydilar, so'zning leksik ma'nosini bilish bilan birgalikda uning grammatik belgilarini ham o'zlashtirish zarur. kiyingi bosqichda otning leksik ma'nolari va grammatik belgilari ustida maxsus ishlanadi (kim? yoki nimam? so'rog'iga javob bo'lishi, shaxs, narsani bildirishi tushuntiriladi). O'quvchilar kim? so'rog'iga javob bo'lgan so'zlarni nima? so'rog'iga javob bo'lgan otlardan farqlashga o'rganadilar. Bu bosqichda ular so'zlarni so'roq, berish bilan farqlashni bilib oladilar, bolalarda mavxum grammatik tafakkur o'sa boradi. Bolalarda ko'pgina atoqli otlarni bosh harf bilan yozishko'nikmasi shakllana boradi. II- sinfda otlarning leksik ma'nosi, atoqli va turdosh otlar (atamasiz) haqidagi bilim chuqurlashtiriladi.

«Ot» tushunchasini shakllantirish uchun shu so'z turkumiga kiradigan otlarni asosiy leksik guruhlarga ajratish, barcha otlarga xos bo'lgan belgilarni qo'rsatish, ularning nutqimizdagi ahamiyatini ochish muhim ahamiyatga ega. Shu maqsadda mavzuni o'rganishga bag'ishlangan birinchi darslardayoq shaxs, narsani bildiradigan so'zlar tizimga solinadi, kishilarni, buyum, o'simliklarni, hayvonlarni, tabiat hodisalarini, voqealarni bildiradigan so'zlar guruhlarga ajratiladi. Shu so'zlarning hammasi uchun umumiy bo'lgan belgilar aniqlanadi: bu so'zlar shaxs, narsalarni bildirib kim? yoki nimam? so'rog'iga javob bo'ladi. Dasturga qo'ra, boshlang'ich sinf o'quvchilarini sifat va boshqa so'z turqumlaridan yasalgan mavxum ma'nodagi (yaxshilik, go'zallik, ishonch, sevinch, o'qinch, qo'rqinch, tayanch kabi) otlar bilan tanishtirish talab etilmaydi. Ammo matnda uchrasa va o'quvchilar qiziqib so'rasalar, otning bolalar o'rgangan belgilari asosida (nimam? surog'iga javob bo'lishi, shaxs, narsa nomini bildirishi) tushuntiriladi. Otlarning nutqda katta ahamiyatga ega ekanini qo'rsatish uchun o'qituvchi o'qish qitobidan matn tanlab, uquvchilarga matndagi otlarni topishni, so'ngra matnni shu so'zlarsiz o'qishni topshiradi. O'quvchilar matnni otlarni tushirib qoldirib o'qiganda, matn mazmunini tushunib bo'lmasligini anglaydilar. Xulosa chiqariladi: ot atrofimizni o'rab olgan shaxs va narsalarning nomi, bu so'zlarsiz bir-birimizga o'z fikrimizni tushuntira olmaymiz.

Otlarda son bilan tanishtirish. 3-sinfda «Otlarda son», ya'ni otlarning birlik va ko'plikda qo'llanishi ustida ishlash jarayonida o'quvchilarda: 1) birlik va ko'plikda qo'llangan otlarni ma'nosi va qo'shimcha orqali farqlash, 2) birlikdagi otdan ko'plik shaklidagi va aksincha, ko'plikdagi otdan birlik sondagi ot xosil qilish 3) gapda so'zlarning bog'lanishini isobga olgan holda, otlardan nutqda tug'ri foydalana olish ko'nikmalari shakllantiriladi.

Otlarning birlik va ko'plikda qo'llanishi taqqoslash usulidan foydalanib tushuntiriladi. Buning uchun bir predmetni va shunday bir necha predmetni bildirgan otlar taqqoslanadi: *daftar* — *daftarlar*, *qalam* — *qalamlar*, *noq* — *noqlar* kabi. Suhbat asosida *daftar* so'zi nechta (bitta) predmetni va *daftarlar* so'zi nechta (ikki va undan ortiq) predmetni bildirishi aniqlanadi. (Boshqa so'zlar bilan ham shunday ishlanadi.) Oddiygina xulosa chiqariladi va umumlashtiriladi: agar otlar bir predmetni bildirsa, birlikda qo'llanadi, agar ikki va undan ortiq shaxs narsani bildirsa, ko'plikda qo'llanadi. Qo'pliqdagi otni yasash uchun birlikda otga *-lar* qo'shimchasi qo'shiladi. Birlikdagi otlar kim? yoki nimam? so'rog'iga, ko'plikdagi otlar esa kimlar? yoki nimalar? so'rog'iga javob bo'ladi.

Bu sinf o'quvchilariga faqat birlikda qo'llanadigan otlar, birlik shaklida qo'llangan *armiya, qushin, halq* kabi otlar ko'plik ma'nosini bildirishi, bunday otlarga ko'plik qo'shimchasi qo'shilganda anglatadigan ma'nosi maxsus tushuntirilmaydi. Agar o'quvchilar bu haqda savol bersalar, sodda shaklda tushuntirish mumkin.

Otlarning birlik va ko'plikda qo'llanishini kuzatish aslida so'z shakli ustida ishlashning boshlang'ich bosqichi hisoblanadi. Bunda o'quvchilar otlarni ko'plik qo'shimchasi bilan o'zgartirish, ya'ni otga shakl yasovchi qo'shimcha qo'shish bilan so'zning leksik ma'nosi o'zgarishiga ishonch hosil qiladilar.

Otlarda egalik qo'shimchalari. Bu mavzu boshlang'ich sinf o'quvchilari uchun murakkab hisoblanadi, chunki bu mavzu o'rganilgunga qadar, o'quvchilar «shaxs» tushunchasi bilan hali tanishtirilmagan, kishlik olmoshlarini hali o'rganmagan bo'ladilar. O'quvchilarga egalik qo'shimchasi shaxs, narsa birlik va ko'plilikdagi uch shaxsdan biriga taalluqli ekanini bildirishini tushuntirish qiyin. Shularni hisobga olib, o'quvchilarni otlarda egalik qo'shimchalari bilan tanishtirishda o'qituvchi ishni sarlavxadagi «egalik» so'zining leksik ma'nosini tushuntirishdan boshlashi maqsadga muvofiq: egalik ega bo'lish, qarashlilik, tegishlilik, oidliq ma'nolarini bildiradi, demaq, egalik qo'shimchasi deganda biror narsaga ega bo'lishni, shu narsa tegishli, shu narsaning egasi ekanini bildiradigan qo'shimchalar tushuniladi. Otlar egalik qo'shimchalari bilan qo'llanadi. Otga qo'shilgan egalik qo'shimchasi shu ot ifodalagan shaxs, narsaning kimgadir qarashli ekanini, shu narsaning egasi ekanini bildiradi. Misollarni quzatayliq; *Qecha o'qigan qitobim juda qiziqarli ekan. Sening qitobing ham qiziqarli mi? Ra'noning qitobi ham qiziqarli edi..*

kitobim, qitobing, qitobi so'zlari so'z tarkibiga qo'ra tahlil qilinadi va o'quvchilar *qitob*—o'zaq, *-im, -ing, -i* qo'shimcha ekanini aniqlaydilar. O'qituvchi *qitob* va *qitobim* so'zlarini taqqoslashni *-im qo'shimchasining* ma'nosi haqida o'ylab qo'rishni topshiradi, muammoli vaziyat yaratadi; bolalar qo'shimchaning ma'nosi haqida fikr yuritadilar, ammo *qitobim* so'zining ma'nosiga (*meningqitobim*—qitob meni) tushunsalar ham, fikrlarini shakllantirib aytib berolmaydilar. O'qituvchi qisqa tushuntiradi. Tilda uchta shaxs mavjud: so'zlovchi yoki I shaxs, tinglovchi yoki II shaxs, o'zga yoki III shaxs. Hozir men sizga so'zlayapman, tushuntiryapman, demaq, men — so'zlovchi, hozir siz meni (tushushirayotgan mavzuimni) tinglayapsiz, demaq, siz (sen) tinglovchi, hozir tinglashga qatnashmayotganlar ham bor, u (ular) — o'zga hisoblanadi. Siz otlar birlik va ko'plik sonda qo'llanishini bilasiz. Ma'lumki, biror narsa bir shaxsga yoki ikki va undan ortiq shaxsga tegishli bo'lishi mumkin. Mana shu ma'nolarni, ya'ni biror shaxs va narsaning birlik yoki ko'plikdagi uch shaxsdan biriga qarashli ekanini otga qo'shilgan egalik qo'shimchalari bildiradi. Masalan, *qitobim* so'ziga qo'shilgan, *-im qo'shimchasi* qitobning I- shaxsga taalluqli ekanini, ya'ni qitobni egasi I-shaxs ekanini bildiradi. (*-ing, -i qo'shimchalari* ham shunday tushuntiriladi.) *kitobimiz* so'zidagi *-imiz qo'shimchasi* qitob so'zlovchi shaxsga, shu bilan birga, ko'p shaxsga (ko'p so'zlovchiga) tegishli ekanini bildiradi. (*-ingiz, -i qo'shimchalari* ham shunday tushuntiriladi.) Qisqa xulosa chiqariladi: otlarga qo'shilgan mana shunday qo'shimchalar egalik qo'shimchalari deyiladi. Egalik qo'shimchalari tegishlilik, egalik ma'nosini bildiradi. Egalik qo'shimchalari otlarga ikki variantda qo'shiladi. *Aham* va *qitobim, aqang* va *qitobing, aqasi qitobi* kabi oxiri unli va undosh tovush bilan tugagan otlar so'z tarkibiga qo'ra tahlil qilinadi, qo'shimchalar taqqoslanadi, suhbat asosida xulosa chiqariladi: oxiri unli tovush bilan tugagan otlarga *-m, -ng, -si, -miz, -ngiz, -si* egalik qo'shimchalarin, oxiri undosh

tovushlar bilan tugagan otlarga *-im, -ing, -i, -imiz, -ingiz, -i* egalik qo'shimchalari qo'shiladi. Shundan so'ng o'quvchilar « Ona tili» darsligidagi qoidani o'rganadilar, jadvalni tahlil qiladilar.

O'quvchilarga egalik qo'shimchalari haqidagiko'nikmani shakllantirish uchun matndan egalik qo'shimchasi bilan qo'llangan otni topish, uni tarkibiga qo'ra tahlil qilib, egalik qo'shimchasining shaxs-sonini aniqlash; matnda berilgan otga tushirib qoldirilgan egalik qo'shimchasini qo'shish, narsa qaysi shaxs yoki shaxslarga qarashli ekanini aytish kabi mashqlardan foydalaniladi,

Egalik qo'shimchasi ustida ishlash bu bilan tugamaydi. Otlarning kelishiklar bilan turlanishini o'rganish jarayonida egalik qo'shimchasi bilan qo'llangan ot qaratqich kelishigida qelgan boshqa ot bilan (*qitobning muqovasi, Rahimning qitobi*), kishlik. olmoshlarining kelishiklar bilan turlanishini o'rganish jarayonida esa egalik qo'shimchasi bilan qelgan ot qaratqich kelishigidagi kishlik olmoshi bilan bog'lanib, so'z birikmasi hosil qilishi haqida bilim beriladi.

Otlarning turlanishi. Kelishiklar sintaktik kategoriya hisoblanadi. Kelishik otlarning gapda boshqa so'zlar bilan munosabatini ifodalaydi. Demaq, qelshiqnlarni o'rgatishda o'quvchilarning gapda so'zlarning bog'lanishini bilishlari nazarda tutiladi. Kelishiklar ustida ishlashni o'quvchilar gapda ma'no va grammatik tomondan bog'langan so'zlarni (so'z birikmalarini) ajratishga o'rganganlaridan so'ng boshlanadi. Kelishiklar ustida ishlash gapda so'zlarning bog'lanishi ustida ishlash hamdir. Kelishiklarni bilish uchun o'quvchi ot gapda qaysi so'z bilan bog'langanini aniq bilishi kerak. Ot gapda boshqa so'zlar bilan bog'langanda qo'ushimchalar bilan o'zgarishi ancha ol-dindand quzatib boriladi. Aslida o'quvchilar 1- sinfdayoq, so'z shakllarining o'zgarishi bilan amaliy tanishadilar, ammo ular so'z shakli nimaligini hali bilmaydilar. Bolalar keyin gi sinfda shakl yasovchi {so'z o'zgartuvchi} qo'shimchalar bilan tanishadilar, bu qo'shimchalar gapda so'zlarni bog'lash uchun xizmat qilishini tushunadilar.

4- sinfda ot ustida ishlashning asosiy vazifasi fikr bayon qilishda otning kelishik shakllaridan ongli foydalanish va kelishik qo'shimchalarini to'g'ri yozishga o'rgatish hisoblanadi.

Bu sinfda ot quyidagi izchilliqda o'rganiladi: 1) otlarning kelishiklar bilan turlanishi haqida tushuncha borish; 2) ko'plikdagi otlarning turlanishini o'rgatish; 3) har bir kelishikning xususiyatlarini alohida o'rganish va u bilan bog'liq holda kelishik qo'shimchalarining yozilishi haqidako'nikma hosil qilish.

Otlarning kelishik qo'shimchalari bilan o'zgarishi— turlanish haqida tushuncha berish bilan o'quvchilarga kelishik qo'shimchalari gapda so'zlarni bog'lash uchun xizmat qilishi, o'zbeq tilidagi olti kelishik, ularning nomi, so'roqlari, qo'shimchalari va joylashish tartibi tushuntiriladi.

O'quvchilar turlanish bilan, kelishiklarning mohiyatidan kelib chiqib gapni tahlil qilish jarayonida tanishtiriladi, gapning asosi (*ega* va *qesim*) va so'z birikmalari ajratiladi. Ular gapda bir otning boshqa har xil so'zlar bilan shakl yasovchi qo'shimalar (*ning, -ni, -ga, -da, -dan*) yordamida bog'lanishini quzatadilar, bu qo'shimchalar kelishik qo'shimchalari ekanini, otlarning kelishik qo'shimchalari bilan o'zgarishi turlanish deyilishini bilib oladilar. Bolalarga kelishiklarning joylashish tartibi, so'roqlari va bosh kelishikdan boshqa kelishiklarning aniq qo'shimchalari mavjudligi darslikda berilgan jadval yordamida tushuntiriladi. Bosh kelishikdagi ot

gapda ega vazifasida, boshqa qeslishiqdagi otlar esa ikkinch darajali bo'lak vazifasida qelishi bilan tanishtiriladi.

O'quvchilar o'zlashtirgan grammatik bilimlarini imloni o'zlashtirishda foydalana olishlari uchun ishni bajarishda izchillqga ahamiyat beriladi. Bajarilgan ish yozib boriladi: o'quvchilar avval gapda ot bog'langan so'zdan shu otga savol beradilar va savolni qavs ichiga yozadilar; keyin so'roqa qarab kelishikni aniqlaydilar. Masalan, *yashaydi* (qaerda?)— qishloqda o'rin-payt kelishigi). Ular buni yaxshi o'zlashtirganlaridan so'ng, mashq tez bajariladi, yozish talab etilmaydi.

Qo'pliqdagi otlarnng turlanishini o'rganishda nutqda ko'plikdagi otlardan to'g'ri foydalanishko'nikmasini taqomillashtirsh maqsadi ko'zda tutiladi. O'quvchilar suhbat yordamida bosh qelshliqdagi otning so'rog'ini va bitta shaxs, narsani bildirishni aytadilar, (n i m a?— *qitob*, kim?— o'quvchi); o'qituvchi agar shu ot ikki va undan ortiq, shaxs, narsani bildirsa, qanday so'roqda javob bo'lishini, qaysi kelishikni bildirishini so'raydi, ular qinalmay javob beradilar (nimalar? — *qitoblar*, kimlar?— o'quvchilar). Xulosa chiqariladi: ko'plikdagi otlar bosh kelishikda nimalar? yoki k i m l a r? so'rog'iga javob bo'ladi. O'quvchilar otlarning kelishiklar bilan turlanishi jadvalidan foydalanib, shu otlarni ko'plikda turldaydilar va ko'plik qo'shimchasi doim kelishik qo'shimchasidan oldin qo'shilishini, so'roqlarini bilib oladilar.

Har bir kelishikni alohida o'rganishnpg vazifasi kelishikni o'rganish bilan bog'liq holda kelishik qo'shimchalarining yozilishi haqidagi malaqani shakllantirish va o'quvchilarning kelishiklar bilan turlangan otlardan ongli foydalanishlariga erishish hisoblanadi.

Kelishiklarni bilib olish maqsadida so'roqlardan foydalaniladi. uning uchun o'quvchilar, birinchidan, so'roqni otning yaqqa o'ziga emas, balki gapda ot ma'no tomondan bog'langan so'zdan shu otga berishni o'rganishlari, ikkinchdan, kelishiklarning so'roqlarini yaxshi bilishlari zarur. Kelishiklarnn o'zlashtirishda gapning asosini anniqlagach, gapda o'zaro bog'langan so'zlarni (so'z birikmalarini) belgilash, ot bog'langan so'zni topish, so'roq berib, qaysi kelishik bilan turlanganini, birlik yoki ko'plikda qo'llanganini aniqlash izchilligida ishni uyushtirish maqsadga muvofiq. Masalan, Quyosh zarrin nurlarini sochmoqda, quyosh haqida aytilgan, quyosh-ega, bosh kelishikda, birlik quyosh, nima qilmoqda?-sochmoqda, qesim, sochmoqda nima qilmoqda? sochmoqda nimalarini? nurlarini,ot, tuqshum kelishikda, birlikda.

Kelishiklarning xususiyatlarini o'rganishga qulayliq yaratish uchun har bir kelishikni quyidagi umumiy reja asosida o'rganish maqadga muvofiq: 1. Kelishikning grammatik ma'nosi. 2. So'roqlari. 3. Qo'shimchasi. 4. Gapdagi vazifasi. Kelishiklarni shu tarzda o'rganish ularni o'zaro taqqoslashni engillashtiradi va ongli o'zlashtirishni ta'minlaydi.

Bir kelishik o'zining muhim belgilari (ma'nosi, so'rog'i, qo'shimchasi, sintaktik vazifasi) bilan boshqa kelishiklardan farqlanadi. Muayyan bir kelishikdagi otdan ongli foydalanish va kelishik qo'shimchalarini to'g'ri yozish uchun o'quvchilar kelishiklarning muhim belgilarini puxta o'zlashtirishi talab etiladi, shuning uchun ham kelishiklarning muhim belgilarini o'zlashtirib, bir kelishikni ikkinchsidan farqlashko'nikmasini shakllantirish ga katta o'rin beriladi.

Bosh kelishikning xususiyatlarini o'rganish bilan otning kelishik qo'shimchasi yo'q holati bosh kelishik ekani, bosh qeslishiqdagi ot boshqa so'zni o'ziga tobe qilishi, qi m?, kim l a r?, n i m a?, n i m a l a r? so'roqlariga javob bo'lishi, gapda ega

vazifasida qelishi haqida o'quvchilardako'nikma hosil qilinadi; lug'ltlarda otlar bosh kelishik shaklida berilishi va bosh shakl hisoblanishi, ba'zan egalik qo'shimchasi olib qo'ullashi bilan tanishtiriladi. O'quvchilar qaratqich va tushum kelishigini farqlashda qiynaladilar, bir qo'shimcha o'rniga ikkinchsini ishlatadilar. Bu kelishiklarning xususiyatlarini o'rganish da bunday qiyinchiliqning oldini olish va o'quvchilarda kelishiklardan to'g'ri foydalanishko'nikmasini hosil qilish maqsadi ko'zda tutiladi. Bu maqsadga erishish uchun bu ikki kelishikning ma'nosi, so'roqlari, qo'shimchasi va gapdagi vazifasi taqqoslanadi va suhbat asosida xulosa chiqariladi.

Qaratich kelishigida turlangan ot: 1) qarshililiq ma'nosini bildirib, gapda boshqa otga bog'lanadi, u bog'langan ot egalik qo'shimchasi bilan qo'llanadi (*o'quvchining daftari, daraxtning bargi* kabi); 2) kim(lar)ning?, nima(lar)ning?, ba'zan qaerning? so'roqlariga javob bo'ladi; 3) *-ningqo'*shimchasi bilan qo'llanadi 4) gapda ikkinch darajali bo'lak vazifasida keladi; tushum kelishigida turlangan ot: 1) haraqatni o'ziga olgan shaxs, narsa ma'nosini bildiradi, gapda doim fe'lga bog'lanadi (*o'quvchini qo'rdim, qitobni o'qidi* kabi); 2) k i m (l a r) n i?, nima (l a r)ni? ba'zan qa erni? so'roqlariga javob bo'ladi; 3) *-ni qo'*shimchasi bilani qo'llanadi; 4) gapda ikkinch darajali bo'lak vazifasini bajaradi.

O'quvchilarning bu ikki kelishik qo'shimchasidan nutqda to'g'ri foydalanish va ularni to'g'ri yozish haqidagi bilimni taqomillashtirish uchun gapda otning qaysi so'z bilan bog'langanini aniqlash, so'roqlar o'rniga gapning mazmuniga mos so'zni kelishik bilan turlab qo'yish, tushirib qoldirilgan kelishik qo'shimchalaridan mosini qo'yib qo'chirish, tanlab qo'chirish mashqlaridan, saylanma va eslatish diktantlaridan ko'proq foydalaniladi.

Boshlangich sinflar dasturiga qo'ra o'quvchilarni qaratqich va tushum kelishigida otning belgisiz qo'llanishi bilan tanishtirish tavsiya etilmaydi. O'quvchilar jo'nalish kelishigining xususiyatlari bilan tanishtirilgach, jo'nalish kelishigi qo'shimchasining yozilishi tushuntiriladi: a) oxiri jarangsiz undosh tovush bilan tugagan so'zlarga jo'nalish kelishigi qo'shimchasi *-ga qo'shilganda* talaffuzda qa eshitilishi, ammo aslicha yozilishi *sinfga, ovqatga* kabi so'zlarni tovush-harf tomonidan tahlil qilish biilan tushuntiriladi; b) o'quvchilar «*Chindan dars, o'qish, g'ayrat etqazar har tilaqqa*» gapini o'qib, *tilaq* so'zining o'zgarishini quzatadilar; gapdagi *tilaqqa* bog'langan so'zni topadilar va shu so'zdan otga so'roq beradilar (*etqazar* nimaga? *tilaqqa*): bu junalish kelishigining so'rog'i ekanini aytadilar; *tilaqqa* so'zi so'z tarkibiga qo'ra tahlil qilinadi va *tilaq* — o'zaq, *-qa qo'shimimcha* ekani aniqlanadi; so'ng uni tovush-harf jihatidan tahlil qilinib, o'zaqning oxiri *-q* undoshi bilan tugagani, qo'shimcha ham *q* undoshi bilan boshlanishi aniqlanadi. Suhbat usuli bilan xulosa chiqariladi: jo'nalish kelishigi qo'shimchasi oxiri *q* undoshi bilan tugagan otlarga *-qa* shaklida qo'shiladi. «*Baliq_ qarmoqqa ilindi gapidagi* qarmoqqa so'zi ustida shunday ishlanadi. Xulosani o'qituvchi rahbarligida o'quvchilarning o'zlari chiqaradilar; oxiri *q* undoshi bilan tugagan otlarga junalish qelshshigi qo'shimchasi qa shaklida qo'shiladi.

O'quvchilar o'rin-payt kelishigining xususiyatlari bilan tanishtirilgach, kelishik qo'shimchasi *-da ning -ta* bo'lib eshitilsa ham *-da* shaklida yozilishi tushuntiriladi. Ba'zi o'quvchilar o'rin-payt kelishigi o'rniga jo'nalish kelishigi qo'shimchasini ishlatib, xatoga yo'l qo'yadilar. Bunday xatoning oldini olish uchun o'quvchilar bilan fe'ldan jo'nalish va o'rin-payt kelishigida qo'llangan otga so'roq, berib, so'z birikmasini topishni ko'proq mashq qilish va kelishiklarning so'rog'i va ma'nosiga

qarab farqlashga o'rgatiladi. Masalan, bordi (qaerga?) — maktabga, bo'ldi (qaerda?) — maktabda; oldim (k i m g a?) — uhamga, qo'rdim (k i m d a?) — uhamda.

O'quvchilar chiqish kelishigining xususiyatlari bilan ham reja asosida tanishtirilib, ularga kelishik qo'shmchasining yozilishi tushuntiriladi.

Kelishiklar haqidagi malaqani shakllantirish ustida ishlashning samaraliligini ta'minlaydigan shartlar, birinchidan, maqsadga muvofiq mashq tanlash, mashq materialini asta murakkablashtirib borish bilan o'quvchilarning mustaqqligini oshirish, ikkinchidan, imloni grammatik bilimini takomillashtirib borish va o'quvchilarning nutqini o'stirish bilan bog'lab o'rgatishdir. Shunday qilib, boshlang'ich sinflarda ot yaxlit holda o'rganiladi va uni o'rganish o'quvchilar shu so'z turkumining belgilarini, vazifasini o'zlashtirishiga, shuningdeq, ularda kelishik qo'shimchalarini to'g'ri yozishko'nikmasini shakllantirish ga qaratiladi. **1-ilova**

SO'Z TURKUMLARI				
OT	SIFAT	SON	OLMOSH	FE'L
1. Shaxs, narsa va joy nomini bildiradi	1. Shaxs va narsaning belgisini bildiradi	1. Shaxs, narsaning sanog'i va tartibini bildiradi	1. Kishilik olmoshlari shaxsni bildiradi va ot o'rnida qo'llaniladi	1. Shaxs, narsaning harakatini bildiradi
2. Kim?, nima?, qaer? so'roqlariga javob bo'ladi	2. Qanday? yoki qanaqa? so'rog'iga javob bo'ladi	2. Necha? yoki nechanchi? so'rog'iga javob bo'ladi	2. Kishilik olmoshlari kim? so'rog'iga javob bo'ladi	2. Nima qiladi?, Nima qilyapti? Nima qilmoqchi kabi so'roqlarga javob bo'ladi
3. Birlik va ko'plikda qo'llanadi	3. O'zgarmaydi	3. Asosan o'zgarmaydi	3. Ular birlik va ko'plikda bo'ladi	3. Bo'lishli va bo'lishsiz shaklda qo'llanadi
4. Egalik qo'shimchalari bilan o'zgaradi	4. Gapda ikkinchi darajali bo'lak vazifasida keladi	4. Gapda ikkinchi darajali bo'lak vazifasida keladi	4. Kishilik olmoshlari kelishik qo'shimchalari bilan qo'llanadi	4. Shaxs-son qo'shimchalari bilan tuslanadi
5. Kelishiklar bilan turlanadi	5. Sifatlar yasaladi	5. Sonlar yasalmaydi	5. Ular gapda bosh va ikkinchi darajali bo'laklar vazifasida keladi	5. Uch zamonni bildiradi
6. Gapda ega yoki ikkinchi darajali bo'lak			6. Olmoshlar yasalmaydi	6. Gapda kesim vazifasida

vazifasida keladi				keladi
7. Otlar yasaladi				7. Fe'llar yasaladi

Otni o'rganish boqichlari

1. Savod o'rgatish davri – tayyorlov bosqichi: -shaxs-narsalarni va ularning nomi bo'lgan so'zlarni harakat, belgi bildirgan so'zlardan farqlashga o'rganadilar.
2. 1-2-sinf ona tili darslari – amaliy bosqich: -shaxs-narsa nomlarini ma'nolari va so'roqlari asosida farqlashga o'rganadilar.
1. 3-4-sinf ona tili darslari –nazariy bosqich: -ot so'z turkumi tushunchasi hosil qilinadi; -otlarning birlik va ko'plikda qo'llanishi bilan tanishtiriladi: bu jarayonida o'quvchilarda: 1) birlik va ko'plikda qo'llangan otlarning ma'nosi va qo'shimcha orqali farqlash, 2) birlikdagi otdan ko'plik shaklidagi va, aksincha, ko'plikdagi otdan birlik sondagi ot hosil qilish, 3) gapda so'zlarning bog'lanishini hisobga olgan holda, otlardan nutqda to'g'ri foydalana olish ko'nikmalari shakllantiriladi; - otlarning egalik qo'shimchalarini bilan o'zgarishi o'rgatiladi: bunda: “egalik” so'zining leksik ma'nosi;shaxs va son tushunchasi; so'zlovchi, tinglovchi, o'zga so'zlarini ma'nosi; egalik qo'shimchalarining ikki varianti bilan tanishtiriladi; -grammatik mavzular bilan bog'liq holda lug'at zahirasi boyitiladi, nutqi o'stiriladi, imloviy malaka hosil qilinadi.